

УДК 174

Н. М. Баранова
кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії та соціально-економічних наук
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

РОЛЬ І ЗНАЧЕННЯ ВИКЛАДАННЯ КУРСУ «ПРОФЕСІЙНА ТА КОРПОРАТИВНА ЕТИКА» У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Важливою складовою процесу професійно-особистісно-го становлення майбутнього фахівця є освітнє середовище навчального закладу, у якому студент є суб'єктом власного професійного розвитку, де відбувається усвідомлення та прийняття змісту й технологій майбутньої професійної діяльності, вибудовування індивідуально-творчого професійного стилю. Одним із таких формувальних факторів є норми та правила, культура взаємовідносин суб'єктів навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі (далі ВНЗ).

Відмітимо, що ВНЗ функціонує як соціокультурна система, яка має гармонізувати діяльність людини та суспільства через актуалізацію й гармонізацію людських взаємовідносин, збереження наукового та професійного потенціалу. Найважливішою метою діяльності вищого навчального закладу є позитивно соціалізована особистість, яка має високу кваліфікацію, професійну етику, спроможна успішно діяти в умовах ситуації, що динамічно змінюванюється. Розвиток особистості осмислюється як процес і результат її взаємодії із соціально-культурним контекстом. Тому надзвичайно важливим є розуміння навчального закладу як такої соціокультурної системи, функції якої не обмежуються лише підготовкою людини до професійної діяльності, а і є інструментом трансляції культури, де виробляються й поширюються новітні соціокультурні цінності, підвищується духовний та інтелектуальний потенціал суспільства.

Стратегія держави в галузі освітньої політики у вищій школі орієнтована на підготовку кадрів нового покоління, яка передбачає вдосконалення компетентності майбутніх фахівців. Під час навчання студент, зрештою, має одержати не просту суму знань, умінь і навичок, у нього повинна сформуватися компетентність як загальна здатність, заснована на знаннях, досвіді, цінностях, здібностях, набутих завдяки як навчанню, так і спілкуванню з педагогами.

Проблема професійної етики – одна з актуальних проблем практичного напрямку сучасної науки. Важливість цієї теми зумовлена підвищенням ролі професійної етики як способу регуляції поведінки в конкретних видах професійної діяльності.

Витоки професійної етики простежуються ще в рабовласницькому суспільстві. Давньогрецький філософ Аристотель уважав її особливою галуззю етичного знання. Уважається також те, що давньогрецький лікар, «батько» медицини Гіппократ уперше в історії розробив професійний кодекс у формі клятви лікаря як вихідний пункт розвитку професійної етики.

У феодальну епоху професійний розподіл праці досягає свого помітного розвитку, а тому з'являються численні морально-професійні кодекси, статuti, заповіді цехів, чернецьких і лицарських орденів, купецьких гільдій, суддів тощо. Із часом ця тенденція почала виявлятися й серед людей вільних, творчих професій (художників, акторів, письменників тощо). У період Середньовіччя виросла піраміда суворо регламентованих моральних стосунків, верстово-корпоративних розмежувань, які обросли застарілими правилами, казуїстикою.

У новий час триває професійний розподіл праці, зберігаються й поглиблюються професійні суперечності. Беззаконня капіталістичного виробництва, жорстка конкуренція, невпевненість у завтрашньому дні, індивідуалізм у боротьбі за виживання сприяли створенню замкнених кланів, корпоративних груп. Разом із розвитком буржуазного суспільства, подальшого формування професій набуває розвитку й

морально-професійна свідомість. Моральний склад людини зумовлювався «кастовістю» професії, що мало вплив на ставлення «професіоналів» до справи, поведінку в повсякденному житті, у суспільстві. У цей час теоретичною проблемою професійної етики займалися І. Бентам, Ш. Монтеск'є, О. Конт, Е. Дюркгейм та ін.

В останні десятиріччя професійна етика набула особливого наукового інтересу. До різних аспектів цієї науки звертаються як зарубіжні, так і вітчизняні науковці. Зокрема, російські дослідники Г. Алтухова («Професійна етика бібліотекаря». – М., 2002), З. Бербершкіна («Этика социальной работы». – М., 1999), М. Борщевський («Адвокатская этика». – Самара, 1999), П. Дембінські («Этические факторы финансовой деятельности». – М., 2001), українські вчені: А. Болдова («Формування професійної етики майбутніх працівників податкової служби в навчально-виховному процесі». – К., 2009), Г. Алоні («Етика бізнесу: соціально-філософський аспект». – 2008), С. Криворучко («Професійна етика журналіста на сучасному етапі розвитку демократії в Україні». – К., 2003), І. Кучеренко («Політична етика у сучасних соціотрансформаційних процесах: український контекст». – К., 2007), І. Маслікова («Економічна етика в сучасних процесах раціоналізації господарства». – 2005), О. Рихліцька («Екологічна етика: традиції і сучасні тенденції». – 2004), Л. Рубан («Професійна етика в процесі творчої самореалізації митця». – 1997), Г. Хлестун («Етика засобів масової інформації в сучасних політичних процесах». – 2005), О. Цимбал («Християнська етика в контексті традиційної моральної культури». – 2008), Я. Ширченко («Журналістська етика: проблеми і концепції (світовий та вітчизняний досвід)». – 2008) [4, с. 224].

Метою статті є дослідити значення викладання курсу «Професійна та корпоративна етики» у ВНЗ; окреслити його роль у процесі формування професійної особистості студента.

Сьогодні існування й функціонування прикладної етики як рівноправної частини «великої» етики є загальносвітовою тенденцією, а розробка її проблем стає магістральним напрямком розвитку етичного знання в третьому тисячолітті. Значення розвитку прикладної етики полягає в тому, що актуалізується й стає все більш значущою необхідність формування моральної культури людей у найбільш різних сферах їхньої життєдіяльності. Реформування суспільства вимагає якісно нової ментальності громадян. Суспільство потребує високорозвинутої громадянської позиції особистості в новій екологічній свідомості людей, у високій культурі ділового спілкування, у свідомій моральній саморегуляції професіоналів у таких відповідальних сферах діяльності, як педагогіка, медицина, юриспруденція, журналістика тощо.

Професійна етика як окрема галузь прикладної етики допомагає нам конкретизувати загальнолюдські моральні норми і принципи стосовно певних ситуацій, для окремих груп людей, з урахуванням специфіки їхньої життєдіяльності. У результаті професійна етика акумулює в собі взаємодію етичної теорії, морального життя й морального виховання особистості.

Професійна етика – сукупність норм і правил, що регулюють поведінку фахівця на основі загальнолюдських моральних цінностей, з урахуванням особливостей його професійної діяльності й конкретної ситуації. Вона посідає важливе місце в системі етичного знання та освіти, виступаючи невід'ємною складовою підготовки й діяльності фахівця.

Професійна етика, як правило, стосується тих видів професійної діяльності, наслідки або процеси якої впливають на життя й долі інших людей або ж людства загалом. У зв'язку з цим на сьогодні можна виділити традиційні види професійної етики, такі як педагогічна, медична, юридична, етика науковця, і порівняно нові, поява або актуалізація яких пов'язані зі зростанням ролі «людського фактора» в цьому виді діяльності (наприклад, інженерна етика) або посиленням його впливу в суспільстві (журналістська етика). Особливе місце посідає етика ділового спілкування, оскільки вона виступає як у ролі самостійної професійної етики (для менеджерів, підприємців тощо), так і як елемент етики інших професій (педагога, юриста, інженера) [1, с. 4–8].

Корпоративна етика – це сукупність етичних правил, що містяться в документах, прийнятих добровільно представниками будь-якої професії, галузі, громадського об'єднання, й обов'язкові для виконання особами, котрі є членами професійного, галузевого чи іншого локального об'єднання, що прийняло цей документ [8].

Дуже важливу роль у підготовці до професійної діяльності майбутніх педагогів, лікарів, юристів і формуванні в них професійних особистостей відіграє викладання у ВНЗ курсу «Професійна та корпоративна етика», оскільки людина із загальним низьким рівнем культури, викривленою системою цінностей, духовною обмеженістю й із відсутністю національної самоідентифікації, навіть маючи вищу освіту та великі професійні знання, не зможе позитивно впливати на розвиток суспільства.

Так, для майбутнього вчителя важливою є підготовка його не лише як знавця свого предмета, а насамперед як особистості, котра здатна широко й вільно мислити, має високий рівень загальної та педагогічної культури, стійкі моральні, естетичні та національні переконання.

З метою формування культури міжособистісних стосунків система професійної підготовки майбутніх учителів повинна бути спрямована на розвиток у них таких якостей: людяності, уважності, чуйності, уміння бачити моральний бік своїх і чужих дій і вчинків, витримки, володіння собою, здатності стримувати негативні емоції, уміння слухати й розуміти іншу людину, здатності передбачати можливі наслідки своїх дій, слів, вчинків. Наявність і реалізація зазначених якостей забезпечить дотримання принципу педагогічного гуманізму. Саме педагогічний гуманізм можна вважати основною засадою побудови гармонійних міжособистісних стосунків між учителем та учнями.

Принцип педагогічного гуманізму передбачає повагу до прав і свобод дитини. Лише гуманізація й демократизація взаємин учителя – учень створює умови для розуміння школярами сутності моральних вимог, формує їхній світогляд і свідомість, що допоможе знайти правильне рішення та здійснити моральний вибір у тій чи іншій життєвій ситуації.

На жаль, майбутні вчителі – студенти ВНЗ, не завжди мають власний позитивний досвід належної культури стосунків між учителем та учнями. Одним зі шляхів подолання зазначеної проблеми вважається необхідність надання спеціальних знань, умінь і навичок, які сформує належну якість моральної культури вчителя як особистості, у процесі його підготовки та формування як професіонала.

Із давніх часів процес формування повноцінної, мислячої, творчої, розвиненої особистості не обходився без вивчення філософії. А моральне вдосконалення людини виявляється значно результативнішим після вивчення такої галузі філософського знання, як етика.

Етиці в системі філософського знання завжди відводилося особливе місце. Саме етика як наука про мораль розкриває зміст, значення моральних норм і правил взаємодії між людьми, формує культуру етичного мислення, вивчає джерела моральних цінностей, сприяє виробленню моральних переконань, спонукає до морального самовдосконалення людини й майбутнього педагога. А оскільки культура міжособистісних стосунків є відзеркаленням загальної моральної культури особистості, важливо використати увесь потенціал етичного знання з метою формування належного

рівня моральності майбутніх учителів і їх підготовки до міжособистісних стосунків як у межах професійної діяльності, так і в інших сферах життя.

Професійна та корпоративна етика – це кристалізований досвід моральних стосунків людства, зібраний і узагальнений у системі наукових понять, критеріїв і категорій. Вона допомагає сформувати загальні основи морального світосприйняття, усього багатства виявів моралі, учить розрізняти добро, справедливість, гуманність, робить життя людини усвідомленим, щасливим.

Перед кожною людиною протягом життя постає низка проблем, вирішуючи які, людина опиняється перед вибором. У такій ситуації перед людиною постає дилема: вирішувати ці екзистенціальні проблеми повністю самостійно чи використати результати багатовікового досвіду людства й дослідження видатних мислителів різних часів. З упевненістю можна стверджувати, що саме другому варіантові варто надавати перевагу.

Вивчаючи професійну та корпоративну етику, студенти педагогічних спеціальностей знайомляться з усім багатством етичних концепцій від античності до сучасності, що надає можливість усвідомити моральний досвід різних поколінь людства і власного народу, створює умови для кращого розуміння й гармонізації стосунків між людьми в різних сферах життя, зокрема й у професійній [3, с. 145–149].

Не менш важливе значення має морально-етичне виховання в медичних вищих навчальних закладах. Курс «Професійна та корпоративна етика» сприяє вивченню основ моралі та моральності, допомагає систематично аналізувати власні моральні рішення й поведінку. Лікарська етика тісно пов'язана, але не ідентична з біоетикою. Якщо лікарська етика зосереджується головним чином на питаннях, що постають із практики медицини, то біоетика є дуже широкою наукою, яка стосується моральних питань, що постають із розвитком наук більш загальною.

Формування в студентів медичних навчальних закладів етичних засад має стати стрижнем професійного й морального виховання майбутніх лікарів. Із цього погляду не можна назвати задовільним стан етичного виховання в медичних ВНЗ. Уже кілька років лікарська етика не входить до обов'язкових дисциплін, а викладається факультативно. Факультатив не користується популярністю серед студентів, тому що питання із цієї науки не включені в навчальні та екзаменаційні методичні матеріали ані на клінічних, ані на теоретичних кафедрах.

Відповіді на питання стосовно складних та актуальних проблем сучасної лікарської етики висвітлюють брак знань міжнародних документів, світових етичних норм і стандартів. При цьому рівень необізнаності фактично однаковий як у студентів молодших курсів, так і у випускників та інтернів. У результаті проведених досліджень були отримані результати, які свідчать про те, що майбутні лікарі не знають, як себе поводити з колегами у складних етичних обставинах і мають неправильну думку, що лікарська етика може суперечити корпоративній медичній етиці. Усе це є наслідком необов'язкового викладання курсу «Професійна та корпоративна етика» (зокрема лікарська), а також відсутності належної уваги до етичного виховання в аудиторній і позааудиторній роботі. Тому потрібно посилити на клінічних, у тому числі й на випускних кафедрах, етичне та деонтологічне виховання «через професію» під час навчального процесу біля ліжка хворого; проводити декади деонтології, науково-практичні студентські конференції, «круглі столи», бесіди-діалоги з питань сучасної лікарської етики; посилити правове навчання та виховання щодо медичного законодавства України, прав і обов'язків лікаря [6, с. 74–81].

Не менш важливе значення має викладання дисципліни «Професійна та корпоративна етика» для формування професійної компетентності майбутніх юристів. Визначальними чинниками законотворчої, правоохоронної, правозахисної діяльності юристів є рівень сформованості комунікативної компетентності, здатність приймати життєво важливі рішення в умовах високого психологічного напру-

ження, уміння вести комунікативну взаємодію з громадянами, що відповідає принципу гуманності, національним і світовим професійним стандартам. Успішне вирішення фахових завдань значною мірою залежить від глибокого усвідомлення та добросовісного виконання громадянського і професійного обов'язку, відповідального ставлення до законності й правопорядку, поваги до прав і свобод людини. Такі професійні важливі якості завжди цінувалися в юристові, а на сьогодні від дій цих фахівців значною мірою залежить моральне здоров'я конкретної людини і громадський порядок у державі. Отже, невід'ємним складником професійної діяльності юристів, їхньої комунікативної компетентності є комунікативно-етичний складник.

Аналіз професіограм юридичних професій (суддя, прокурор, адвокат, слідчий, нотаріус та ін.) надає можливість розглядати особистість юриста в якості професіонала, духовно-моральної й мовно-комунікативної особистості, яка володіє технікою письмового та усного юридичного мовлення; уміє розробляти, укладати, інтерпретувати різні юридичні тексти (закони, інструкції, показання, дані допитів); застосовувати закони й інші нормативно-правові акти; надавати кваліфіковані юридичні консультації; здійснювати юридичні дії (посягнути, доводити, переконувати) у точній відповідності із законом (обвинувальна промова, захисна промова, участь у судових дебатах, мовленнєва ситуація допиту), активно використовує спеціальні прийоми впливу на людей, що відповідають правовим і етичним нормам і дають змогу досягати комунікативних цілей із найменшими часовими втратами, здійснювати правову пропаганду і правове виховання у сфері професійної діяльності.

Професійна діяльність юристів – це багатогранний і багатоплановий процес, спрямований на особистість із її фізичними та психосоціальними проблемами. Центральне місце в структурі професійної діяльності юристів посідає комунікація, а володіння комунікативною компетентністю є пріоритетним. Значне місце в структурних компонентах комунікативної компетентності майбутніх юристів посідає етичний складник, що передбачає усвідомлення моральних цінностей професії (професійний обов'язок, відповідальність, честь, гідність, повага до прав і свобод людини), культуру професійного юридичного (вербального й невербального) спілкування, культуру слухання [5, с. 60–69].

Отже, у суспільстві, незважаючи на те що в основі конкретних обов'язків представників тієї чи іншої професії лежать одні й ті самі вимоги загальної моралі, існують усе ж і специфічні моральні вимоги. Для лікаря основною моральною вимогою є чуйне, уважне, турботливе ставлення до хворого, охорона здоров'я і життя людини; для вчителя – любов до дітей і усвідомлення відповідальності перед суспільством за виховання підростаючого покоління. Професійний обов'язок вченого полягає в сумлінних пошуках істини, об'єктивності наукової аргументації, у служінні прогресу людства; представників правосуддя – у максимальній справедливості («юстиція» буквально означає «справедливість»), непідкупності, неухильній вірності духу закону, об'єктивності в аналізі матеріалів слідства, дотриманні почуття міри й такту при проведенні допиту свідків, нерозголошенні таємниці слідства тощо.

Усе вищезгадане підтверджує, що курс «Професійна та корпоративна етика» потрібно вводити до обов'язкових дисциплін у ВНЗ. Варто включити питання з професійної та корпоративної етики в навчальні та екзаменаційні методичні матеріали, зробити формування в студентів етичних засад стрижнем професійного й морального виховання майбутніх спеціалістів.

Ми переконалися, що навчальна дисципліна «Професійна та корпоративна етика» відіграє важливу роль у процесі формування професійно-орієнтованих знань і виховання студентів і спрямована на гуманізацію освіти. Оригінальність авторської концепції викладання дисципліни полягає в тому, щоб підготувати студентів до самостійної майбутньої практичної діяльності. Це є запорукою їх успіху в навчанні, оскільки сприяє набуттю навичок коректної ділової

поведінки та адаптації до певних ситуацій у майбутній професійній діяльності.

Сьогодні в Україні потрібні не тільки кваліфіковані фахівці, а насамперед високоморальні особистості. Віддзеркаленням моральної кризи нашого суспільства є байдужість частини його членів до життя інших людей, намагання досягти будь-якою ціною власної мети, власного добробуту, нехтуючи інтересами інших. У цих умовах відбувається соціалізація молоді. Протидією впливу середовища може стати тільки цілеспрямоване виховання. Навчання у вищій школі – доленосні роки, які формують молоду людину, її етичні та моральні орієнтири.

Література

1. Навчальний посібник з курсу «Професійна етика вищої освіти» для осіб, що навчаються в магістратурі за спеціальністю «Педагогіка вищої школи» / [А.П. Алексєєнко, К.І. Карпенко, Л.О. Гончаренко, В.В. Дейнека]. – Х. : ХНМУ, 2015. – 77 с.
2. Галицька Е.В. Роль «ділової етики» у формуванні особистості студента / Е.В. Галицька, Н.А. Донкоглова // Наук. зап. НаУКМА. Серія «Екон. науки». – 2009. – Т. 94. – 102 с. – С. 10–13.
3. Лавриненко С.О. Роль етики як науки у формуванні культури міжособистісних стосунків майбутніх вчителів / С.О. Лавриненко // Наукові записки. Серія «Педагогічні науки». – Випуск 121. – Частина II. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2013. – 332 с.
4. Москаленко А.М. Формування професійної етики майбутніх управлінців навчальних закладів в умовах магістратури / А.М. Москаленко // Витоки педагогічної майстерності. Серія «Педагогічні науки». – 2011. – Вип. 8 (1). – С. 223–229.
5. Насіленко Л. Етичний складник комунікативної компетентності майбутніх юристів (в умовах педагогічного експерименту) / Л. Насіленко // Естетика і етика педагогічної дії. – 2015. – Вип. 9.
6. Святенко Т.В. Викладання лікарської етики, формування сучасного етичного мислення майбутніх лікарів – важливіша складова навчально-виховного процесу у медичних вищих навчальних закладах / Т.В. Святенко, В.М. Степаненко, С.С. Крутіков // Крымский журнал экспериментальной и клинической медицины: укр. науч. практик. журн. / ДУ «Крымский государственный медицинский университет им. С.И. Георгиевского». – Симф., 2011. – Т. 1. – № 2.
7. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://shag.com.ua/lekciya-z-navchalenoyi-disciplini-profesijna-etika-tema-profes.html>.
8. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://studopedia.su/17_20552_ponyattya-profesijnoi-ta-korporativnoi-etiki.html.

Анотація

Баранова Н. М. Роль і значення викладання курсу «Професійна та корпоративна етика» у вищому навчальному закладі. – Стаття.

У статті розглянуто значення виховного впливу етичних дисциплін на професійні й морально-психологічні якості майбутніх спеціалістів. Більш детально приділено увагу впливу етики на майбутніх педагогів, лікарів, юристів і ролі професійної етики у формуванні особистості студента. Підкреслено, що важливою складовою процесу професійно-особистісного становлення майбутнього фахівця є освітнє середовище навчального закладу, у якому студент є суб'єктом власного професійного розвитку, де відбувається усвідомлення та прийняття змісту й технологій майбутньої професійної діяльності, вибудовування індивідуально-творчого професійного стилю. На думку автора, одним із таких формувальних факторів є норми та правила, культура взаємовідносин суб'єктів навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі. Стратегія держави, як видається автору, у галузі освітньої політики у вищій школі орієнтована на підготовку кадрів нового покоління, яка передбачає вдосконалення компетентності майбутніх фахівців.

Ключові слова: професійна етика, корпоративна етика, педагогічна етика, медична етика, юридична етика, деонтологія.

Аннотация

Баранова Н. Н. Роль и значение преподавания курса «Профессиональная и корпоративная этика» в высшем учебном заведении. – Статья.

В статье рассмотрено значение воспитательного воздействия этических дисциплин на профессиональные и морально-психологические качества будущих специалистов. Более подробно уделено внимание влиянию этики на будущих педагогов, врачей, юристов и роли профессиональной этики в формировании личности студента. Подчеркнуто, что важной составляющей процесса профессионально-личностного становления будущего специалиста является образовательная среда учебного заведения, в котором студент выступает субъектом собственного профессионального развития, где происходят осмысление и принятие содержания и технологий будущей профессиональной деятельности, выстраивание индивидуально-творческого профессионального стиля. По мнению автора, одним из таких формирующих факторов являются нормы и правила, культура взаимоотношений субъектов учебно-воспитательного процесса в высшем учебном заведении. Автор считает, что стратегия государства в сфере политики образования в высшей школе ориентирована на подготовку кадров нового поколения, которая предусматривает усовершенствование компетентности будущих специалистов.

Ключевые слова: профессиональная этика, корпоративная этика, педагогическая этика, медицинская этика, биоэтика, юридическая этика, деонтология, деловая этика.

Summary

Baranova N. N. The role and importance of teaching “Professional and Corporate Ethics” in Universities. – Article.

The article discusses the importance of educational influence of ethical disciplines on professional and moral-psychological qualities of future specialists. More attention is paid to the impact of ethics on the future teachers, doctors, lawyers and the role of professional ethics in the formation of the student's personality. The author emphasizes that an important part of the professional and personal formation process of a future specialist is an educational environment of the educational institution at which the student is the subject of his own professional development, where happens the understanding and acceptance of the contents and technologies of the future professional activity, building of an individual creative professional style. According to the author, one of such forming factors is rules and regulations, the culture of relations of teaching and educational process subjects in higher educational establishment. The author believes that the strategy of the state in the sphere of educational policy in the higher school is focused on training the staff of a new generation, which provides improvements of professional integrity of future professionals.

Key words: professional ethics, corporate ethics, pedagogical ethics, medical ethics, bioethics, legal ethics, deontology, business ethics.